

Ferenc József életéből.

Irta: Farkas Emőd.

(Befejező közlemény.)

Az uralkodó első magyarországi körútja.

A nyugalom már annyira helyreállott a letíport, akotmányától és szabadságtól megfosztott hazában, hogy Ferenc József körútra készült Magyarországon. Junius 4-étől augusztus 14-ig tartott ez a körút. A nemzet nagy reményeket fűzött a körúthoz, azt hitte, hogy ez a várfogságban, idegen földön sanyló hazafiak szabadulását fogja jelenteni, de a börtönök nem nyitak meg.

Igen kevés azok száma, a kik a császár magyarországi utazása alkalmából visszanyerték szabadságukat. A pozsonyi, a pétervárad, az aradi, a munkácsi és gyulafehérvári várak tömve voltak politikai foglyokkal, hanem ezek közül is csak azok szabadultak, a kik egy-két évi várfogságra voltak ítélve.

Hidegen és némán fogadta a nemzet az uralkodót. A hivatalos körök mindent elkövettek ugyan, hogy banderiumok és fehér ruhás lányok fogadják az uralkodót, de az egyes városokba való bevonulása nagyon szánalmas volt s a császár ekkor a saját szemével győződhetett meg róla, hogy rutul elámitották őt, a mikor elhittették vele, hogy csak egy párttörődék fogott fegyvert 48-ban.

A körút Pestről indult ki, a hol az ifjú császárral ismét kést döftek a nemzet szívébe. A császári körút, a mely sebeket lett volna hivatva beheggeszteni, azzal kezdődött, hogy a Szent György-téren felállított *Hentzi szobrot lepleztették le a császárral.*

A másik nemzetséértő ténye az volt, hogy Temesváron letette a vár védőit magasztaló emlékoszlop alapkövét. Lehetett-e ezek után ünneplő kedve a nemzetnek?

A császár ekkor 70 napig tartó körút alatt meglátogatta a börtönöket is s a 14—15 éves foglyok láttára megkérdezte, hogy miért kerültek börtönbe.

— Összeesküvés miatt — felelték a várparancsnokok.

A gyulafehérvári kazamatákat is meglátogatta s ugyanezt a kérdést intézte a várparancsnokhoz, a mikor Deák Farkast, a 15 éves diákot megpillantotta, nehéz vassal a kezén-lában.

A tisztek hallkan elmondták neki, hogy ő is részt vett a Makk-féle összeesküvésben.

— Der Arme — jegyezte meg halkán a császár és tovább ment.

A puszta részvét helyett pedig csak egy szavába került volna, hogy az ilyen szegény diákgyerek kiszabaduljanak.

De Ferenc József ekkor még semmit se tett tanácsadói nélkül.

A nagy körutat többnyire kocsin tette meg s hetven nap alatt ezeröttszáz mérföldet járt be.

Ez időben nagy veszedelem fejegette Kőrös és Kecskemét között.

A Noszlopy-féle összeesküvés.

Noszlopy Gáspár, a ritka erélyű, alig harmincéves kormánybiztos, a ki a Dunántul még a fegyverletétel után is ujoncozott és adót szedat s guerilla-csapatával a Bakonyba húzódott, rejtekhelyének elárulása folytán fogságba jutott s az Új-épületbe zárták. Betegséget szimulált, mire a mostani Ludoviczeum épületében levő katonai kórházba vitték, ott egy viharos éjszakán vastag lepedőjéből kötelet sodort, lebocsátkozott s Budára menekült Figyelmessy Annához, a ki aztán ugy szöktette ki Pestről, hogy egy templomszolga ruháját adta rá s a bucsusok előtt a keresztet vitette vele.

Noszlopy ekkor Szabadszállásra, majd Kecskemétre ment s Pethő Gergely, Gál József, Zabolay Károly, Szalkay Gergely, Kuthy Zsigmond és ifj. Vasváry Ferenc volt honvédtisztekkel megállapodott abban, hogy egy lovasezredet szerveznek, azzal a császárt körutazása alkalmával elfogják s az ecsedi lápok közt elrejtik.

Itt aztán szabadsága feltételül azt kötik ki, hogy a nemzetnek visszaadja alkotmányát.

A felszerelési költségekre Szabó Károly ceglédi ref. lelkész négyezer frtot adott s tetemes összeget áldozott Bobory Károly ceglédi róm. kath. lelkész is, a miért nem kerültek el a várfogságot. Az egyenruhák azonban lassan készültek, mire egyesek azt vitatták, hogy polgári ruhában is elfoghatják a császárt.

Noszlopy nem tágitott. Azt mondta, hogy ha a császárt egyenruhás huszárok fogják el, akkor nem mondhatják a külföld előtt, hogy rablók kezébe esett a császár s az is nyilvánvaló lesz a külföld előtt, hogy a szabadságharc még nincs teljesen lezárva.

Az ő véleménye döntött s elhatározták, hogy más alkalommal kísérik meg vakmerő tervük végrehajtását. Így hát csak néma bámulói voltak a csekély kísérettel átutazó császárnak.

A zsandárok később egy szekéralja pisztolyt, kardot találtak éjjel Vasváryék háza előtt, mire az összeesküvés terve kitudódott, a Szabó Péter álnév alatt bujdosó Noszlopyt ismét elfogták s 1853-ban Nagy

Alberttel és Juhász Károlylyal együtt kivégezték, vagy száz volt honvédet pedig várfogságra hurcoltak.

Ugyanezen évben márc. 10-én végezték ki Marosvásárhelyen Törököt, Pálffy és Horváthot is, a Makk-féle összeesküvésben való részvételök miatt.

1852. év végén a császár Berlinbe utazott, hogy Vilmos porosz királlyal való barátságát megpecsételje.

Libényi merénylete.

A nemzet, a fiatal császár 1852-iki körútját követőleg a várt kegyelmi tények adásában s az alkotmány visszaállításában csalatkozott és Székesfehérváron, a bevonulás alkalmával egy vézna szabólegény agyában véres bosszú eszméje fogant meg, a melynek végrehajtására Bécsbe ment. Az észtelen eltökélte, hogy a fiatal uralkodót, a ki mint későbbi vallomásában mondotta, »az ország romlásának okozója volt« — meg fogja gyilkolni.

1853. február 18-án délben, mikor Ausztria 23 éves császára O'Donnell hadsegéde társaságában a vár bástyáján sétált s a falon áthajolva nézte az Olaszországból hazatért szabadságos katonákat, *Libényi* János szabósegéd nagy konyhakéssel nyakszírt szurta az uralkodót, a kinek a katonatiszti nyakkendőjén levő csatt felfogta a halálos szurást. *Ettenreich* József hentes, a ki ott árulta a bécsi virstlüt, rávetette magát a merénlyőre és a hadsegéd segítségével a két hatalmas erejű ember csakhamar ártalmatlanná tette a vékony-pénzü szabót.

Az esetről egy szemtanu a következőket írta egy budapesti újságnak:

»Mintán az orgyilkos leterítettett, mi körülbelül egy perc alatt történhetett, én ő felsége mellé álltam, őt netán történhető második megtámadás esetén, ha kell életemmel is megvédelmezni. Mig nóm ő felségét a nyakán levő sebre figyelmeztetni bátorzkodott és zsebkendőjét ajánlta (mit ő felsége, saját zsebkendőjét vonván elő, el nem fogadott). Egy harmadik polgár orgyilkostól elvett kést mutatta ő felségének. Nóm e közben egy közeli házból vizet kért, mig ő felsége az egész idő alatt a földön fekvő orgyilkos arca felé volt fordulva és midőn látta, hogy a felbőszült *Ettenreich* az orgyilkost arcul csapja, ismételve mondani méltóztatott: »Ugyan ne üsse őn le! Még a katonai őrség megérkezése előtt szilárd léptekkel távozott a fejedelem a borzasztó tény helyéről és *Albrecht* főherceg, ő csász. felsége palotájába ment. Midőn ő felsége a büntett után a főhercegi palotába ment, jelen volt tanuk beszéltek, hogy első szava az volt, hogy felséges anyjának a szomorító hír kímélettel adassék értésére, nehogy ő felsége nagyon megijedjen.«

Az életmentő virstliről az akkori lapok így emlékeztek meg:

»Ettenreich, bécsi polgár, ki az orgyilkos Libényi Jánost legelőször terítette földre, tegnapelőtt a cs. kir. várpalotába hivattatott; a hol a cs. kir. család minden tagjainak jelenlétében gróf Grünne ő excellenciája átadta neki Császár ő felsége jelenlétében a Ferenc József rendjét. Ettenreich más ajándékot elfogadni vonakodott, azon meggyőződésének kifejezése mellett, hogy helyén minden bécsi polgár szintugy cselekedett volna.

Ezután azt a kitüntető megbízást nyerte, hogy nejét az anyacsászárné ő felségének mutassa be. A bécsi községtanács egyszersmind Ettenreich polgárt a nagy arany Megváltó érdempénzével díszíté fel. Pár nap múlva báróságot kapott s Buda és Pest városa O'Donnell hadsegéddel együtt diszpolgárrá választotta.

Libényit Seemann ezredes hadbíró és Felsenthal rendőrtanácsos vallatta. Szentül meg voltak róla győződve, hogy valami puskaporos összeseküvés tagja. Ráfogták, hogy annak előtte valamelyik magyar mágnásnak volt az inasa. Továbbá, hogy a merénylet előtt Londonból egy hét ezer pengő forintról szóló váltót egy bécsi bankárnál beváltott volna. Hogy beismerő vallomásra bírják, a beavatottak állítása szerint a spanyol inkvizíció minden kínzó

A királyné koronázási ajándéka.

szerszámát végig próbálták rajta, de Libényi az irtózatot kinzások alatt folyton azt hangoztatta, hogy a szabadságharc alatt vézna termete miatt fegyverrel nem szolgálhatta hazáját, és saját jószántából fogott fegyvert, hogy nemzetének elnyomását megbosszulja.

Kötél általi halálra ítélték s a szemtanuk állítása szerint már kiszállott belőle a lélek, mikor a hóhér átvette. A hivatalos lap azonban, mely az orgyilkos végperceiről megemlékezett, mendemondának bélyegezte az egészet s azt írta, hogy mikor az orgyilkost paraszt szekéren a vesztőhelyre vitték egész uton a pappal és néha oly fennhangon és buzgón imádkozott, hogy imádságát tisztán hallani lehetett.

Libényi János halálos ítéletét falragaszokon adták a birodalom népeinek tudomására s a falragasz így hangzik:

Hirdetmény.

1853. febr. 18-kát a császári város falai közt nagy bűn jelölé meg, mely hallatlan Ausztria népei történetében s melynek minden becsületes állampolgár keblét iszonynyal, utálat- és legmélyebb fájdalommal kell eltöltenie.

Libényi János, Csákváron, Fehérvármegyében, Magyarországon, 1831. december 8-án született, tehát alig haladta meg a 21 évet, kathol., nőtlen, mesterségére szabó, fia Libényi Jánosnak, egy fedhetlen életű szabómesternek, ház- és földbirtokosnak Csákváron; a magyar forradalom egész ideje alatt, mint katonaszabó, Aradon a ruházati bizottmánynál volt alkalmazva és a világosi fegyverletétel után, mint büntetlen, elbocsájtott, már 1850-ben Pesten mesterségebeli munkásokkal közlekedésbe lépett, kik bosszankodván a felforgatásnak a jogszerű kormány győzelmes fegyverei általi elnyomásán és elégedetlenek lévén Magyarország új politikai és közigazgatási viszonyaival, rossz érzületeik folytonos, kölcsönös kicsérélése által vádolt kedélyében ugy eleinte csak futó gondolatot ébresztettek hazájoknak a császári főuralom alóli megszabadítására.

Ezen összejöveleknél a műhelyek, vendéglők és rejtett zugokban a dolgok új helyzetével elégedetlen munkások, félreismerhetlenül vezetettve titkos izgatók óvatos és ravasz behatása által, lassanként azon nézetre jutottak, hogy csak a legfelsőbb államfő eltávolításában lehet vágyaik célját keresni és találni.

Előkészítve ily oktatások és böszítések által, vádolt 1851. márc. havában Bécsbe ment, itt is legnagyobb részt csak hasonló érzületűek, különösen hazája és mesterségebeliek ismeretségét és társaságát kereste, kikkel beszélgetések és összejöveleik alkalmával az országnak a császári kormány általi állítólagos nyomattatásairól épen ugy értekezett, mint Pesten és kormányellenes iratok olvasásánál gonosz szándékaik számára minden esemény kizsákmányoltatott.

Ez alkalmakkor egymást felülmúlták a legellenségesebb nyilatkozatok és kifakadásokban ő cs. k. Apostoli Felsége ellen és e munkásklub tagjai közt nem sokára kifejeztetett azon remény, hogy ő Felsége Magyar és Erdélyországbani akkori körütjában érzület-társaik egyike gyilkos kezének áldozata leend.

Császári urunk szerencsés visszaérkezése után, e gyalázatos várakozásaiban csalódván, gyűlölete és elkeseredése a folytatott zugszerűléseikben csak még mélyebben felösztokéltetett és ő Felsége meggyilkolásának korábbi gondolata már szándékká képződött s most már az eltökélt alkalom, mód és eszközökről gondolkodott, miként hajthatná végre borzasztó szándékát a kimenetel legbiztosabb sikerével.

Körülbelül két hónapja, hogy az itteni zsidópiacra egy árubódéba ment s több különféle nagyságu konyhakések közül azt kiválasztotta és megvette, melyet az átkos tetthez legalkalmasnak tartott; ezután az erős fanyéllal ellátott tiz egy negyed hüvelyk hosszúságu, igen hegyes és nyelénél két hüvelyk széles kést egy polgári közsörüsnel a Leopoldvárosban nemcsak élénél, hanem fokánál is öt hüvelyknyire, hegyétől fölfelé élesre és tőralakura kiköszörülteté, mely borzasztó fegyverrel ellátva, mit rejtve felöltönye alatt hordott s már tudomása lévén, hogy ő cs. k. Apostoli Felsége rendszerint a város bástyáin déltájban sétát szokott tenni, több heteken át e sétat hely különböző helyein ő Felségére ólálkodni ügykezett.

Ezt Libényi, saját vallomása szerint, tizenkét napon át ismétlé, a nélkül, hogy emberségéből tökéletesen kivetkezett kedélye valaha a borzasztó büntől visszariadt volna, míg a végzettéljes nap, 1853. febr. 18-iki déli 12 és 1 óraker, rég táplált ördögi céljának elérésére alkalmat nyujtott.

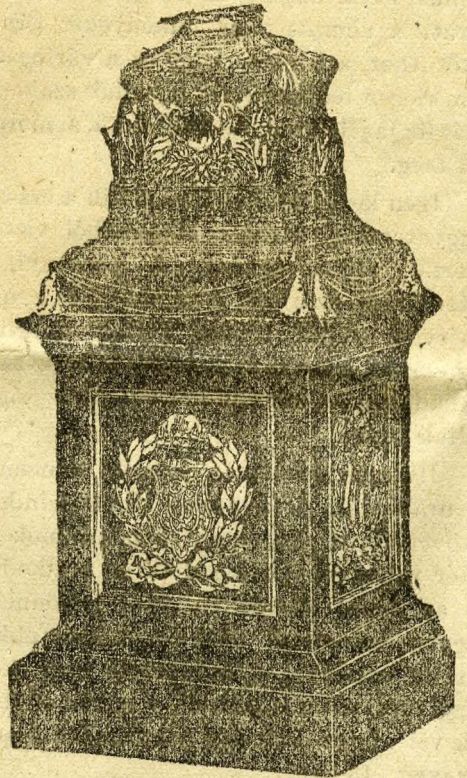
A nélkül, hogy szokott ebédjét elköltötte volna, tizenkét óraker, munkavégzés után, elhagyá mestere leopoldvárosi lakát, onnan előbb a városba vette útját, aztán a bástyára, a vöröstorony kapuhoz s tüstént a karinti kapu felé, hol épen Császár ő Felsége, kísérve szárnysegéde, gróf O'Donnell ezredestől, szokott sétáját kezdendő,

megérkezett és körülbelül 60 lépésnyire a karinti kaputól lefelé megállott, hogy a bástyának, három és egy negyed lábnyi magas védpárkányára hajolva, az ujon beérkezett katonai szabadságosoknak azon alól felállított egy osztályát megszemlélje.

E pillanatban az ellenkező oldalról kevéssel azelőtt előjött és nyolc lépésnyi távolságban ugyanott álló Libényi János, hirtelen felgombolván felöltönyt, az az alatt rejtve volt gyilkoló eszközzel, először vigyázva közeledett a fejedelem felséges személyéhez, aztán valódi tigris módjára, egy szökéssel a gyilkos eszközt jobb kezében villogtatva, hátulról ő felségének rohant és rajta, minden tehetségében álló erő használásával a kés hegyével oly hatalmas döfést tett feje hátrészére, hogy a kés hegye egy hüvelyknyire fölfelé harántan meghajlott.

Azon pillanatban, midőn ő Felsége szent feje ellen még több döfést volt intézendő, melyeket, törvény előtti önvallomása szerint, a gonosz tény végrehajtásáig folytatott volna, szerencsére, gróf O'Donnell ezredes ur által gyorsan földre terítettett, aztán itteni polgár Ettenreich József által, csakhamar utánna más személyek közbejöttével tökéletesen legyőzetett és az előhívott katonai őresapat által elfogatott.

Dühtől lángolva az orgyilkosság nem

A király koronázási ajándéka.

sikerülte miatt, melyet a Gondviselés isteni keze ő cs. k. Apostoli Felsége drága életéről csodálatos módon, láthatólag elfordított, Libényi János még a fogságbani útján jellemző felkiáltásokat hallatott, a szabad köztársaságért és azért, ki hazáját lázadás és felségárulás által oly mély szenvedésbe süllyeszté és azt új forradalmi felhívás által biztos buvóhelyéből a polgári háboru minden iszonyainak ujra martalékul adni igyekeztek.

Miután Libényi János ez átkos tettet minden fönnebb felsorolt részletekkel együtt törvényesen bevallá, az egyszersmind sok és kimerítő tanuvallomások által egész biztossággal megállapított tényállás mellett törvényesen rábizonyult, ennél fogva a f. hó 23-iki illetékes haditörvénytörvényi ítélet által az 1851. dec. 26-iki legfelsőbb határozatnak az 1848. nov. 1-én és 1849. febr. 27-iki Bécs birodalmi fő- és székváros ostromállapotát illető proklamációnak alapján, az 5. hadicikk határozata szerint, egybeköttetésben a katonai büntető törvénykönyv 61. cikkével, *Első Ferenc József ő cs. k. Apostoli Felsége legfelsőbb személye ellen orgyilkos megtámadás által elkövetett felségárulási bűnéért kötél általi halálra ítéltetett*, mely ítélet, felsőbb megerősítés és szabályszerű kihirdetés után,

Libényi Jánoson az arra kitűzött vesztőhelyen ma végrehajtatott.

Bécs, febr. 26. 1853.

A cs. k. katonai kormány haditörvényszéki osztálya.

A császár márc. 12-én hagyta el először a szobát s Miksa főherceg a szerencsés megmenekülés emlékére gyűjtést indított, hogy a merénylet helyén fogadalmi templomot építsenek. Rövid idő alatt egy millió frt gyűlt össze s abból emelték a karsu goth stílu Votivkirchet. Mint minden évben, úgy ekkor is Ischlben ünnepelte a születése napját. Kettős ünnep volt ez, mert ekkor már vőlegény volt. Pár héttel ezután Orsován megtalálták az elásott szent koronát és koronázási jelvényeket is. Szeptember havában az olműtzi hadgyakorlaton jelent meg s ott vendégei voltak Miklós cár és a porosz trónörökös.

A cár látogatása összefüggésben volt a keleti eseményekkel, a melyek európai háborúra vezettek.

Magyarországot ekkor pátensekkel kormányozták. A császár visszavonta a 49. márc. 4-iki oktrojált alkotmányt, s új büntető perrendtartás lépett életbe.

Az uralkodó esküvője.

Zsófia főhercegnő szigorú családi politikát folytatott. Asszonyt is a maga családjából szemelt ki Ferenc Józsefnek. Ludóvica hercegnő, Miksa bajor herceg felesége testvére volt Zsófia hercegnőnek. Miksa hercegnék boldog házasságából három fia és öt leánya született, köztük Erzsébet hercegnő, a császár menyasszonya, aki 1837-ben dec. 24-én született. Eljegyzésük 1853. aug. 18-án történt, 1854. márc. 4-én irták alá a házassági szerződést s ápr. 20-án indult Bécsbe a császár menyasszonya. Ferenc József a hasonló nevű hajón Linzig ment elébe s a bájos arát diadalmenetben hozták Bécsbe. Itt nyole fehér lótól vontatott hintón járta be a várost. Az esküvő ápr. 24-én folyt le az augusztinusok fényesen kivilágított templomában. A menyezetről ragyogó lusterek függtek le, a templom hajóját pedig három ezer gyertya fényé világította meg.

A menyasszony mellett Zsófia főhercegnő és az édesanyja haladtak. A felség bevonulását dob és trombitaharsogás jelezte. Az esketést Rauscher bécsi érsek végezte s az oltár lépcsőjén Ausztria érsekei és püspökei állottak. Hátrább vörös baldachin alatt a pápai nuncius s balra tőle a császári ház tagjai foglaltak helyet. Amikor a hercegek megáldotta gyűrűjüket, kint a katonaság az első disztüzet adta, melyet ágyudörgés követett. Esküvő után a hercegek áldást osztott s a császári pár a Burgba hajtatott, ahol Ferenc József bemutatta nejenek Radetzky és Windischgrätz tábornagyokat, Jellasic

bánt és gróf Nugentet, majd a szertartási terembe vonultak, ahol a többi méltóságok bemutatása következett. A bécsi községtanács az esküvő alkalmából gyűjtést indított s ebből a császári pár menyegzője emlékére negyven menyasszonynak 5—5000 frt hozományt adott.

A császár 200 ezer frtot adott jótékony célokra, számos kitüntetés és megkegyelmezés történt. Erzsébet királyné hozományából ötven ezer frtot osztott ki a szegények között. 1855. márc. 5-én született Zsófia leányok. Ez évi dec. 13-án a császárné életveszélyben forgott. Lovai, mikor Schönbrunnba hajtatott, elragadták a kocsit, a kocsis lezuhant a bakról s a lovak tovább vágattak. Egy fuvaros mentette meg Erzsébetet azzal, hogy igás szekerevel

érkezett, ahol csaknem általános amnesztiát irt alá a politikai foglyok számára. A királyi várpalatában az ország küldöttsége fogadta élén Seitovszky hercegprimással. A főpap üdvözlő szavaira a császár magyarul válaszolt s örömét fejezte ki azon, hogy e szép hazát bemutatathatja a császárnénak s hogy személyesen meggyőződhetik szeretett Magyarországnak állapotáról és szükségleteiről.

Az amnestián kívül a császár a lefoglalt javakat tulajdonosaiknak visszaadatta, az emigránsok visszatérését megengedte, a hadi költségek hátralévő részét elengedte, a vár ujjáépítésére kivetett 869,000 frt adótöbbletet jótékony célokra fordította.

Háromszázezer forintot adott belőle egy országos tébolyda építésére, 240,000 frtot a földmivelés előmozdítására, 50,000 frtot a Nemzeti Muzeum céljaira. A többiből alapítványokat tett.

A császár meglátogatta Jászberényt, Kecskemétet, Szegedet, Nagyváradot. Éppen Debreczenben időzött, mikor futár érkezett s jelentette, hogy elsőszülött lányuk Zsófia főhercegnő haldoklik. A császári pár a körutat félbeszakította, Budára sietett, a hol a harmadfél éves főhercegnő május 29-én este meghalt.

A császári pár erre Laxenburgba ment s a körut folytatásával Albrecht főherceg, katonai kormányzót bízta meg. A császár augusztusban tovább folytatta az országban körutját, de Erzsébet nélkül és szept. elején Ferenc József is visszatért Laxenburgba.

Ez év végén halt meg 90 éves korában Radetzky tábornagy, holttestét Milanóból Bécsbe hozták s a király lóháton, páncélosan vezette a gyászmenetet Bécs város utcáin.

Rudolf trónörökös születése.

Nagy esemény történt a laxenburgi kastélyban 1858. aug. 21-én este féltizenegy órakor. A császári párnak fia született, a melyet másnap reggel százegy ágyulövés adott tudtul Bécs város lakosainak.

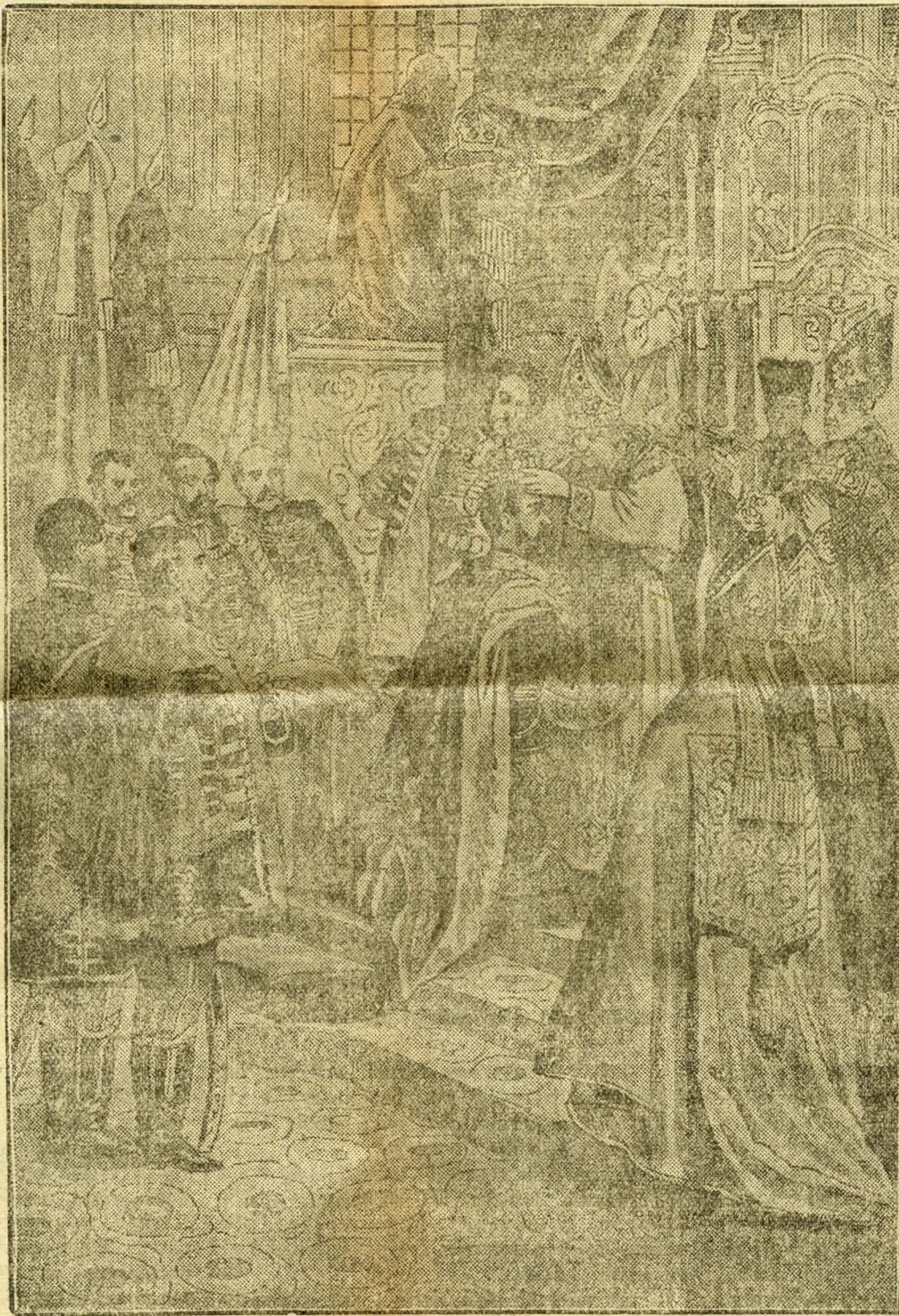
Ferenc József öröme határtalan volt, mert már attól tartott, hogy nem lesz fiörököse.

Augusztus 22-én hadseregarancsot bocsátott ki, a melyben az egynapos trónörököszt a győri 19-ik gyalogezred tulajdonosává nevezte ki. »Azt akarom, mondta, hogy az isten kegyelméből nekem ajándékozott fiu világra jöttétől az én derék hadseregemhez tartozzék.»

Másnap volt az ünnepélyes keresztelő, Rauscher hercegek tartotta keresztvizre, keresztapa Ferenc Károly főherceg volt.

A trónörökös születésének emlékére építtette a császár a Rudolfinum kórházat.

A külpolitikában Ausztriát igen közelről érdeklő bonyodalom támadt 1854-ben. Oroszország hadat üzent Törökországnak, a mely arra kényszerítette a császárt, hogy megfigyelő hadsereget küldjön Romániába.

A király megkoronázása.

keresztbe állt s ezzel a megvadult lovak utját elzárta. A császárné sértetlen maradt. 1856. júl. 12-én született Gizella leányuk. Ez alkalmából a császár mintegy kétszáz politikai fogolynak kegyelmezett meg s Josefstadtból, Olmützből, Laibachból, Kufsteinből sok magyar politikai fogoly érkezett haza.

Ez évben szentelték fel az új esztergomi bazilikát, amelyet harmincöt évig építettek. A felszentelési ünnepélyen megjelent a császári pár is.

A császár második körutja hazánkban.

A császári pár meglátogatta Lombardiát, onnan pedig 1857. május 11-én Pestre

Ez a sereg ugyan tétlenül vesztegelt helyén, de mégis 192 millió frtot emésztett föl. Ennyibe az egész magyar szabadságharc sem került.

Ekkor mondta Miklós cár Ausztria hálátlanságára célozva:

— Kettén követtünk el örültséget: én és Sobieski János lengyel király, hogy megmentettük Ausztriát.

Az olasz harcmezőn.

Az a feszültség, mely a cár és Ferenc József közt támadt, elszlott a weimari találkozás után. De ennél nagyobb veszedelem fenyegette a monarchiát délről, Szardínia felől. A mikor a párisi diplomáciai kar újév napján üdvözölte III. Napoleont, ez így szólt a bécsi nagykövetnek:

— Sajnálom, hogy viszonyunk az önök kormányával nem olyan jó, mint eddig volt. De kérem, mondja meg a császárnak, hogy személyes érzelmeim iránta nem változtak.

Ez rejtett fenyegetés volt. Napoleon herceg, a francia császár unokaöccse Turinba ment, hogy megkérje Viktor Emánuel leányának kezét s egyuttal, hogy szövetséget kössön.

Sardínia azt követelte, hogy Ausztria végleg őrítse ki Olaszországot, a mi nem volt egyéb, mint nyílt hadüzenet. A háboru a sikertelen tárgyalások után meg is kezdődött. Kossuth Lajos, a ki Párisban többször találkozott titokban Napoleon unokaöccsével, azt ajánlotta, hogy Dalmácia felől egy francia hadtest nyomuljon be Magyarországra s akkor ő kiáltványt intéz a nemzethez, hogy itt az idő az osztrák uralom lerázására.

Mintegy négyezer volt honvéd sietett a világ minden tájából az olaszországi magyar legióba s a hadsereg magyar része közé sikerült kiáltványokat csempészni, a mikben felszólítják őket, hogy szökjenek át az olaszokhoz. Sokan meg is tették azt, még többen voltak, a kik rajtavesztettek s ezek közül sok életével fizette meg hazája iránti szeretetét.

Annyi bizonyos, hogy a magyar csapatok Ausztriáért lelkesedéssel nem harcolhattak, nem kiváltképpen a nagy számmal besorozott s még akkor is szolgáló volt honvédek. De Ausztria másképp se volt elkészülve e háborura. Erőforrásai sokkal gyengébbek voltak, hogy sem a hadsereget kellően fel tudta volna szerelni.

Azonkívül hadseregét meg kellett osztania. A Rajnához nyolc hadtestet küldött, Olaszországba csak négyet. Albrecht főherceg küldött ugyan csapaterősítéseket, de az olasz és francia haderő harmincezer emberrel így is túlszámnyalta.

Gyulai tábornagy hasztalan sürgette, hogy a Rajnától még vagy két hadtestet küldjenek, kérését nem teljesítették, mert Bécsben a katonai körök azt hitték, hogy a döntő harc a Rajna vidékén fog lefolyni.

Az olaszországi haderőt I. és II-ik seregbe tagolták, Ferenc József személyesen ment a harctérre s átvette a sereg vezényletét. Jun. 23-án átkeltek a Mincio folyón s Pozzolengo, Solferino és Medole irányában foglaltak állást.

Jun. 24-én reggel három órakor kezdte meg a támadást a negyedik francia had-

test Medole ellen, a melyet két zászlóalj reggel hat óráig tartott. Négy órakor reggel a III-ik francia hadtest is megtámadta Crenneville osztrák hadosztályát s reggel kilencig a kilencedik hadtest egyedül harcolt a két francia hadtest ellen.

Ferenc József a heves ágyutüzben a cavriani magaslapon állott, hogy innen vezesse a csapatok felvonulását s itt várja be a csata döntő pillanatát.

Ekkor történt, hogy Ferenc József egy magyar zászlóalj elé ugratva, ekkép lelkesítette őket.

— Előre, fiúk, én is elveszthetem nőmet és gyermekeimet!

Mikor azonban Wimpffen gróf azt jelentette, hogy az I-ső sereg visszavonulni kénytelen, eltűnt a győzelem reménye.

Délután félnégykor a II-ik sereg is megkezdte a hátrálást. A szörnyű küzdelmet vihar és záporosó szakította félbe. Ekkor a franciák újra támadtak, de azt már nem tudták megakadályozni, hogy az osztrák seregrészek a Mincio jobbpartját el ne ériék.

A csata a franciák nagy győzelmével végződött. Az osztrákok vesztesége holtakban 99 tiszt, 2198 ember, sebesültekben 500 tiszt és 10.307 ember volt. A franciák összes vesztesége holtakban és sebesültekben 17.191 ember volt.

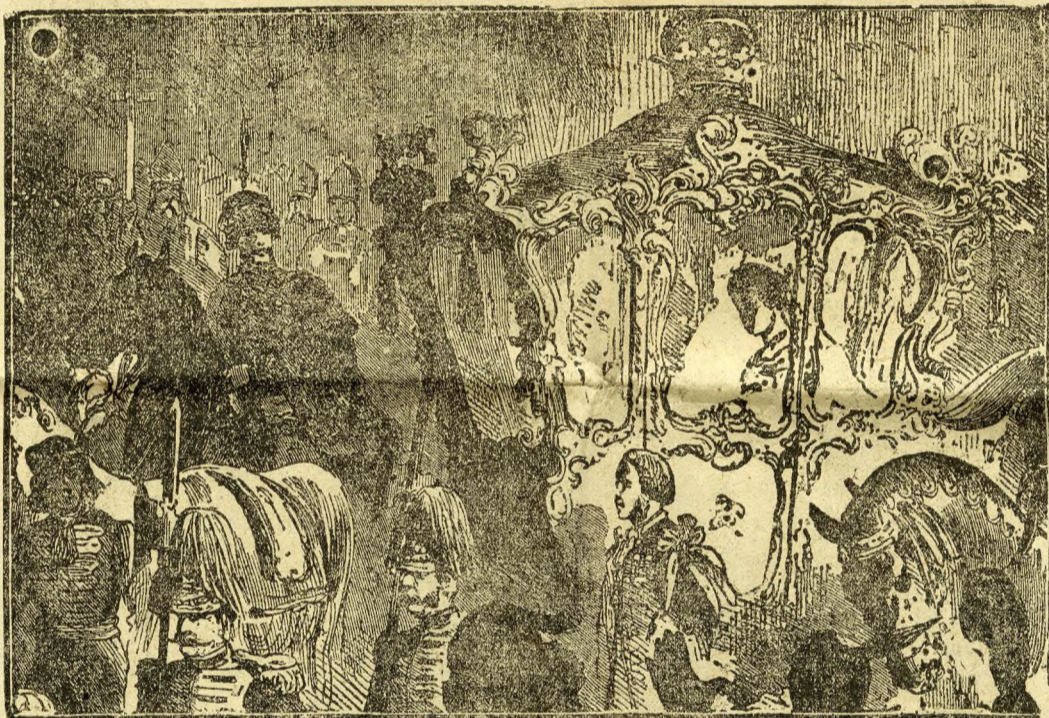
mely háromszor támadta meg, tökéletesen megverte. Ez érdemeiért bizták rá Königrätznél a hadsereget.

A solferinói csatavesztés súlyos megalázása volt Ausztriának s az uralkodó közeledni kezdett a nemzethez.

Megbukott a gyülölt Bach-rendszer, jött a Schmerling-korszak, az októberi diploma. Az esztergomi hercegprimás körlevelet intézett a vármegyékhez, a melyben így szólt: »Ne idegenedjünk el újból az uralkodótól, a ki a béke olajágával közeledik hozzánk, a legtisztább szándékok lelkesítik s a legjobb szíve van.«

Három nap múlva azonban ő is aláírta Esztergommegye tiltakozását az októberi diploma ellen s e vármegyei felirat a 48-as törvények helyreállítását, a personal uniót s az uralkodónak hazánkban való állandó letelepedését sürgette.

Az összes vármegyék tiltakoztak az októberi diplomában körvonalazott szinleges alkotmány ellen. Az országgyűlésen mindkét párt a 48-as törvények helyreállítását követelte. Az egyik párt feje gróf Teleki László, csak tényleges, de nem törvényes uralkodónak tekintette Ferenc Józsefet, a másik párt feje Deák Ferenc tárgyalásokba akart bocsátkozni, hogy ekkép kaphassa vissza a nemzet a 48-as törvényeket.

A királyné a koronázási díszhintóban.

Jul. 2-án Ferenc József hadi követet küldött a franciák főhadiszállására s kikérte a Solferinonál elesett herceg Windischgrätz ezredes holttestét.

A franciák nemcsak teljesítették ezt a kívánságát, hanem III-ik Napoleon köszönetet is mondott Ferenc Józsefnek azért, hogy a francia foglyokkal oly humanusan bánik.

Ez volt az első lépés a két uralkodó közt a közeledésre.

Ezt július 6-án levélváltás követte. Napoleon hivatkozva arra, hogy értesülése szerint egy nagyhatalom fegyverszünetet akar kieszközölni közöttük, felszólítja Ferenc Józsefet, hogy ez ügyben találkozzanak Villa-Francában. Jul. 8-án megkötötték a fegyverszünetet, jul. 11-én Napoleon és Ferenc József tanuk nélkül találkoztak Villa-Francában; az uralkodó lemondott Lombardiáról s ama pontokat, a mikben megegyezésre jutottak, Napoleon ceruzával jegyezte.

A végleges megegyezés után jul. 14-én Ferenc József Bécsbe utazott s nov. 10-én Zürichben végleg megkötötték a békét. A solferinói csatában a magyar származásu, de 48-ban ellenünk harcoló Benedek tábornok volt az egyetlen, a ki nagyon kiűntette magát. Hadosztályával a sereg

jobbcsapartját fedezte s a szárd sereget,

A képviselőház elfogadta Deák felirati javaslatát, a melyben az volt kimondva, hogy a nemzet határozottan visszautasít minden beolvasztási törekvést s adó- és ujoncmegajánlási jogáról le nem mond. Az uralkodó leiratban azt válaszolta, hogy a 48-as törvények összmonarchiájának elválaszthatatlan érdekeivel ellentétben állanak s azokat ő nem fogja elismerni. Ezzel aztán a tárgyalások megszakadtak, az országgyűlést feloszlatták s a rövid parlamentaris életnek vége szakadt.

Deák Ferenc azt mondta, hogy a nemzet várhat és várt is türelmesen.

A császárt még egy nehéz megpróbáltatásnak kellett érnie, hogy Magyarország törvényes királya lehessen és ez a porosz-osztrák háboru volt. IX-ik Keresztély dán király országába kebelezte be Schlesviget, a miért Ausztria megtámadta, seregét megverte és Schlesviget annektálta. Poroszország már régen készült összemérni az erejét Ausztriával, mert a maga számára akarta biztosítani a németek fölött a hegemoniát. Semleges maradt az olasz-osztrák hadjáratban, 1866-ban pedig szövetségre lépett Olaszországgal, a mely végleg ki akarta szorítani az osztrákokat.

Bismarck május 7-én jegyzéket küldött Bécsbe, a melyben felszólítja Ausztriát, hogy pénzbeli kárpótlás mellett mondjon le Schleswig-Holstein birtokáról. E követelést Ausztria visszautasította, mire porosz csapatok szállták meg Holsteint. Ezzel kitört a háboru s Ausztriának egyszerre kellett küzdenie délen és északon, sőt a Klapka-légió Magyarország felől is veszedelemmel fenyegette.

Albrecht főherceg győzött Custozánál, Tegethoff a lisszai csatában, de annál súlyosabb csatavesztés érte a császárt Königrätznél. E súlyos megpróbáltatások visszaadták a nemzet alkotmányát s a 48-as törvényeket.

A kiegyezési tárgyalások már 1866-ban megkezdődtek, a háború félbeszakította, de 67-ben szerencsés befejezést nyertek.

A királyi pár megkoronázása.

1867. febr. 17-én a király gróf Andrássy Gyulát kinevezte miniszterelnöknek. A 49-ben in effigie felakasztott Andrássy lett tehát a király első tanácsadója. Tizen-nyolc évi türes-szenvedés után a nemzet boldog napokra virradt.

A megyék levéltáraiból előkerültek a banderális zászlók, a családi fegyvertárból a sallangos lódingok, diszöltönyök, attilák, bogláros és tollforgós kucsmák, cifra nyergek, lószerszámok. A nemzet koronázásra készült. Pestvárosa még sohase látott koronázást s a lakosság is lázasan készült a nagy napra. Minden vármegye küldött egy láda földet a koronázási dombra.

Jun. 8-án a királyi pár az állami főméltóságoktól kísérve hatlovas diszhintón érkezett a koronázó Mátyás-templom élé.

Simor János hercegprimás a templom főkapujánál fogadta. A királyi pár a templom ajtajába terítet szőnyegre térdelt, a hercegprimás cókra nyújtotta nekik a feszületet s átadta a felséges párnak a szentelt viztartót, mellyel meghintették magukat.

A hercegprimás ezután a főoltárra ment utána a királyi pár, a főhercegek és országnagyok. A choruson megzendültek a harsonák. A király a miniszterelnök és két püspök kíséretében a sekrestyébe, a királyné kancellárjával, Ranolder János püspökkel a kápolnába ment.

Itt ráborították a tábornoki díszben levő királyra Szent István palástját. A hercegprimás az oltárhoz lépett, az országnagyok hársónypárnákra helyezték a jelvényeket, a királyné fejére pedig feltették a szent koronát helyettesítő diadémot.

Ekkor megperdültek a dobok, fölzendültek a harsonák, a királyi pár az emelvényen álló trónra ült, melyet kék bársonymenyezet borított. Amint a kíséret elhelyezkedett, a király leszállt a trónról, majd az oltár felső lépcsőjére ment s kezét az evangéliumra téve, hangosan elmondta az esküt, melynek latin szövege ez volt:

»Isten engem úgy segéljen és az isten szent evangéliuma.«

Aztán megcsókolta a keresztet, letérdelt, a hercegprimás szentelt olajjal megkenete a karját és vállát.

A hercegprimás ezután megszentelte a kardot s a király oldalára kötötte. Ő felsége kirántotta a pengét, három vágást tett vele, az ágyuk megdördültek, a sorakatonaság dísztüzet adott, melybe száz- ezerek éljenriadalma vegyült.

A király ismét letérdelt, gróf Andrássy fejére tette a szent koronát s a hercegprimás és a többi püspök kezét a király fölé tartva, megáldotta őt.

Gróf Andrássy háromszor éljent kiáltott s kint eldördült a harmadik sortüz. Ezután a királyné felkenése következett. A hercegprimás a koronával csak jobb vállát érinté.

A díszmenet aztán Pestre indult a belvárosi plébánia templomhoz. Elöl ment a főudvarmester helyettese, gróf Károlyi István a karddal, utána a keresztvivő püspök, majd a király az esztergomi és kalocsai érsek között.

Mögöttük gróf Andrássy Gyula a kormány tagjaival, a főkamarások és testőrkapitányok.

A hercegprimás felolvasta az eskü-mintát s a király keletnek fordulva, jobb kezét égre emelve, baljában a keresztet tartva, messze csengő hangon mondta utána az esküt. Ezután a ragyogó díszmenet a koronázó dombhoz vonult, a melyre a király felvágatott s kivont kardjával négyfelé suhintott jelképeül annak, hogy bárhonnán jövő támadással szemben megvédi a hazát.

A nemzet a koronázás emlékére száz-ezer aranyat ajándékozott a királyi párnak, a mely ezt nagylelkűen odaajándékozta a 48-as honvédek özvegyeinek és árváinak.

Ezzel a kibékülés teljes lett a király és nemzet között. Ekkor adta az utolsó és általános amnestiát, a melylyel az összes folyamatban levő politikai bűnpereket megszüntette s az összes még fogva levő politikai bűnös visszanyerte szabadságát. A koronázást követő napon szentesítette a részben módosított 48-as törvényeket s ezzel új és boldogabb korszakot nyitott meg hazánkban.

Ettől fogva gyakran tartózkodott a királyi pár a budavári palotában s Erzsébet királyné, akinek oly sokat köszönhet a nemzet, legjobban érezte magát Magyar-

Uralkodói találkozások.

Európa koronás fői gyakran keresték fel királyunkat. Igy III-ik Napoleon 1867-ben feleségével, Eugenia császárnővel együtt látogatta meg Salzburgban, hogy szövetségre bírja Poroszország ellen. A találkozásnak francia részről nem volt meg az óhajtott sikere.

A király viszonzta ugyan Párisban ezt a találkozást, de előbb OVENBAN ÖSSZEJÖTT VILMOS POROSZ KIRÁLYLYAL.

E találkozás következménye volt azután az a semlegesség, amelyet Magyarország és Ausztria tanusított a porosz-francia háborúban. A porosz trónörökös Bécsben meglátogatta királyunkat, s nyíltan hangoztatta, hogy azért jött, hogy a két állam barátságos viszonyát előmozdítsa. Reméli, hogy ezentul sohasem fogják keresztezni egymást az osztrák és porosz golyók.

Királyunk részt vett a suez-i csatorna megnyitásának nemzetközi ünnepén. Ez utjára gróf Andrássy is elkísérte. A szultán Várnába három pompás jachtot küldött a király és kísérete számára s ezeken jött a király Konstantinápolyba.

A szultán megjelent a jacht fedélzetén, hogy személyesen üdvözölje királyunkat, aztán a dolma-bagdzei palotába kísérte.

A király november elsejéig időzött Konstantinápolyban, aztán Athénbe hajózott s nov. 8-án Jaffában lépett Palesztina területére.

A beduinok lovasjátékot rendeztek tisztelőre. Nem messze Jaffától találkozott a király a porosz trónörökösrel s barátságosan üdvözölvén egymást, ezentul együtt folytatták utjukat.

November 9-én érkeztek a Szentföld fővárosába: Jeruzsálembe, ahol a király leszállott lováról, letérdelt, sokáig imádkozott és megcsókolta a földet. A szent sir templomához érve a katolikus papság élén Bracco, a római patriarcha vikáriusa üdvözölte.

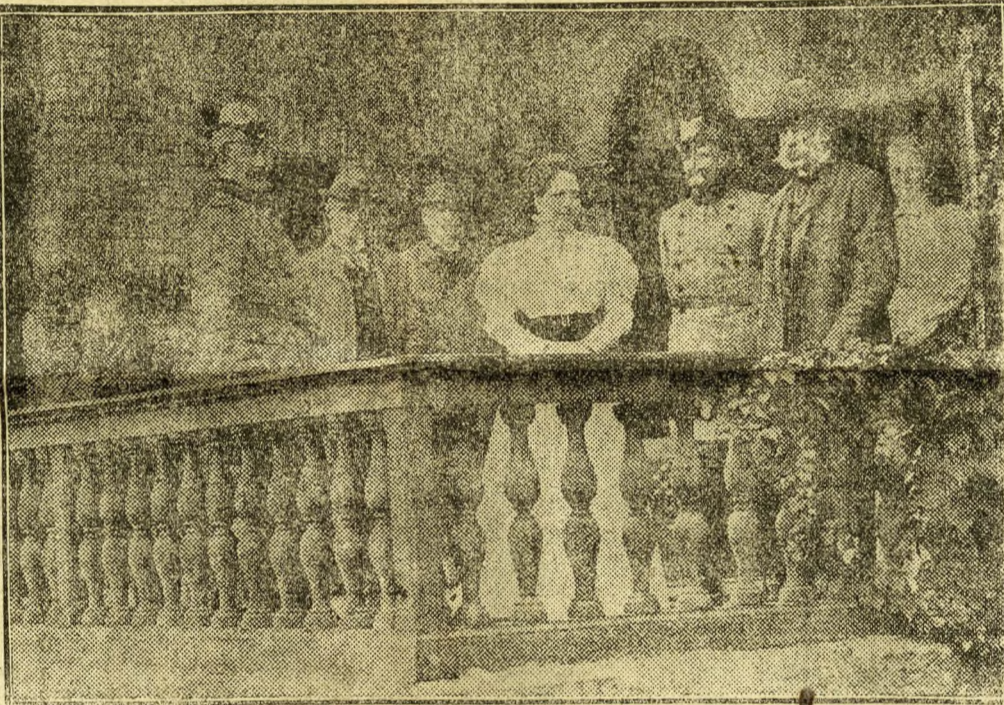
A király bement a kápolnába s hosszasan

imádkozott. Azután felkereste a Golgothát, Bethlehemet s kirándulást tett a Holt-tengerhez. November 5-én Port-Saidbe érkezett, ahol a hajó fedélzetén az egyiptomi alkirály fogadta. November 16-án részt vett a suez-i csatorna megnyitásán, aztán Kajróba ment, majd Alexandriában bucsut vett a khedivétől, december 3-án Triesztbe érkezett, ahol a királyné fogadta. Az utazás 42 napig tartott, a király 1013 mérföldet tett meg s 1436 óta, amikor III-ik Frigyes nagy kísérettel járt a Szentföldön, királyunk volt, az egyetlen, aki a nyugat-európai uralkodók közül felkereste a Szentföldet.

1871 nyarán Ischlben találkozott Vil-mossal, a német birodalom császárával s pár hét múlva ismét összejöttek Salzburgban, ahol hosszasan tanácskoztak. 1872 szeptember havában hármass császár-találkozón vett részt Berlinben, ahol kivüle az orosz cár és német császár jöttek össze s e császár-találkozás eredménye az európai béke megszilárdulása volt.

A következő évben Bécs városa világiállítást rendezett s királyunk itt Európa összes fejedelmeit üdvözölhette. Az a nagy szíveség, amellyel Viktor Emanuel királyt fogadta, bizonyosságot tett arról, hogy vele szemben is fátyolt borított a multra.

A király 1875-ben Triesztbe utazott, hogy részt vegyen szerencsétlen öccsének,

A király és Vilmos császár a bélyei vadászatokon.

országon. A budai várpalotában született 1868. apr. 2-án Valéria főhercegnő s Gödöllőn, a melyet szintén a koronázás alkalmából ajándékozott a királyi párnak a nemzet, ettől fogva minden évben megjelent a királyi pár gyermekeivel együtt. Erzsébet királyné, amidőn egy izben elutazott Pestről, így szólt környezetéhez.

— Már előre is örülök annak az időnek, amikor megint hazajöhetnek.

Még 1867. dec. 21-én szentesítette ő felsége a kiegyezési törvényeket, amivel nemzeti fejlődésünk új alapokra fektette, mert a parlamentáris kormányforma jövődjét biztosította.

A kormány a belügyekben szabad kezét nyert s kulturális, ipari, kereskedelmi téren hozzáfoghatott a nemzetélet újjászervezéséhez és megszilárdításához. A hadsereget is újjászervezték, behozták az általános védkötelezettséget, felállították a honvédséget s annak jeléül, hogy a nemzet és a király fátyolt vet a multra, a honvédség törzstisztjei közé nagy számmal vették fel a 48-ban szolgált honvédtörzstiszteket. Csak Klapka Györgyöt nem sikerült Andrássynak felvétetni.

A király e tervnek állhatatosan ellenszegült, nem tudván megbocsátani neki a Klapka-légió szervezését.

a Oueretaróban agyonlőtt Miksa mexikói császárnak emelt monumentális szobor leleplezésén.

Miksa császár, aki azelőtt Lombárd-Velence kormányzója volt s a nyugalomba lépett Radezky tábornagy helyét foglalta el, fevi ágosult gondolkozásáért és humanus bánásmódjáért meglehetősen népszerű volt az olaszok között s ezek jelentékeny összeggel járultak a szobor felállításához.

A szobor leleplezéséről ő felsége Velencébe ment, ahol Viktor Emánuel olasz királlyal találkozott. Ferenc József ágyú-dörgés között vonult be a lagunák városába s katonai léptekkel sietett az olasz király elé, akivel melegen kezet szorított, majd megölelték és megcsókolták egymást. A gondola, amelyen a két uralkodó ült, arannyal szegett égszínkék selyem kárpittal volt bevonva s hasonló öltözetben voltak a gondolások is. A királyi palota lépcsőjén Umberto trónörökös neje, Margit, fogadta őket.

Udvari ebédek, udvari bálók, kivilágítás és nagy csapatszemle volt Ferenc József tiszteletére.

A lakomán Viktor Emánuel poharát emelte felséges barátjára s mindkét állam boldogságára és örök barátságára. Ferenc József pedig poharát O'aszország királyának, testvérének és drága barátjának, a királyi családnak és Itáliának jólétére és felvirágzására üritette.

Az orosz-török háborúban Magyarország és Ausztria megőrizte semlegességét. De a berlini kongresszuson, amelyet az európai hatalmak királyunk javaslatára hívtak egybe, azt a megbízatást kapta, hogy szállja meg Boszniát és Hercegovinát s vessen véget ott a keresztény üldözésnek.

E végből 1877-ben Filipovic tábornagy vezérlete alatt több hadtest nyomult be Boszniába, hónapokig tartó véres harc után a felkelőket legyőzte, Szerajevót a király nevenapjára bevette s azóta e két ország osztrák közigazgatás alatt áll, bár sokkal több magyar vér folyt érte, mint osztrák.

Bosznia okkupációja volt az utolsó háború királyunk hosszú uralkodása alatt.

1873-ban ünnepelte a király császári trónra léptének negyedszázados évfordulóját s ez alkalomból Albrecht főherceg és Rudolf trónörökös üdvözölték. E nap emlékére alapította ő felsége a hadiérmet, amelyet mindenki megkapott, aki 48 óta valamely háborúban résztvett.

A királyi pár ezüstmenyegzője.

A királyi családot sok csapás érte, fájdalmas események, megrendítő szerencsétlenségek és tragédiák sújtották le őket, de vallásos türelemmel és megadással viselték mindazt, amit a végzet rájuk mért. Solon bölös mondása, hogy halála előtt senkise mondhatja magát boldognak, királyunknak is gyakran eszébe juthatott, mert uralkodása alatt gyakran érezhette a halál végzet sújtó kezét.

A monarchiát ért súlyos vereségek után meg kellett érnie testvéröccsének kivégzését, számos rokonának tragikus halálát, egyetlen fiának 1889. jan. 31-én oly rejtélyes körülmények közt való elhunytát és

meg kellett érnie azt a gyilkos merényletet, amelynek Erzsébet királyné esett áldozatul.

De voltak boldog napjai is a királyi párnak. Ilyen volt ezüstmenyegzőjük napja 1879. ápr. 24-én.

Bécsben ülték meg s ugyane napon szentelték föl a fogadalmi templomot, amelyet Libényi örült merényletének színhelyén emeltek.

Az egész császárvárost feldiszipítették s a királyi család összes tagjai részt vettek az ezüstmenyegzőn, köztük Mária Krisztina főhercegnő is, a mostani özvegy spanyol anyakirályné.

Az utcák gazdagon fel voltak lobbogóva, kivált a Ringstrasse, mely a fogadalmi templomhoz vezetett. Tömeges üdvözlő feliratot és ajándékot küldtek Ma-

kor vonult fel az udvar. A Ringstrassen százezer ember hullámzott. A fényes menet aztán az oltár elé vonult, a király tábornagy egyenruhában volt, mellén a Mária Terézia-rend nagykeresztjével. A királyné arannyal áttört fehér selyemruhában. Az esküvői szertartás után a százezernyi nép sorfala közt a pompás udvari fogatok csak lépésben haladhattak a Burg felé.

A király kéziratot intézett testvéréhez Károly Lajos főherceghez, amelyben elmondja, hogy huszonhárom évvel ezelőtt tette le a királyné jelenlétében e templom alapkövét, ahol most ezüstmenyegzője alkalmából hálát adhat az istennek. Köszönetet mond testvérének, aki a templom építését életének ez örömnapijára befejezte.

Este az udvari operában volt fényes estély, amelyen a külföldi diplomáciai kar teljes számban megjelent.

A város másnap diszfelvonulást rendezett, amely két teljes óra hosszat tartott s a királyi pár egy gyönyörűen diszipített emelvényről nézte a polgárság festői elvonulását.

Rendkívül érdekes volt a nyomdászok felvonulása. A diadalkocsin a Guttenberget ábrázoló nyomdász Rudolf trónörökösnek »Ot hét a Dunán« című pompás diszipmüvét tartotta. Az énekkarok, amelyek a menet végéhez zárkoztak, megálltak a királyi sátor előtt s elénekelték a néphymnuszt.

A koronázás negyedszázados évfordulója.

1878-ban csak hosszas tárgyalások után sikerült ismét a magyar és osztrák kormányoknak a kiegyezést megkötniök. Ekkor vállalta magára Magyarország az államadósságok egy részének törlesztését.

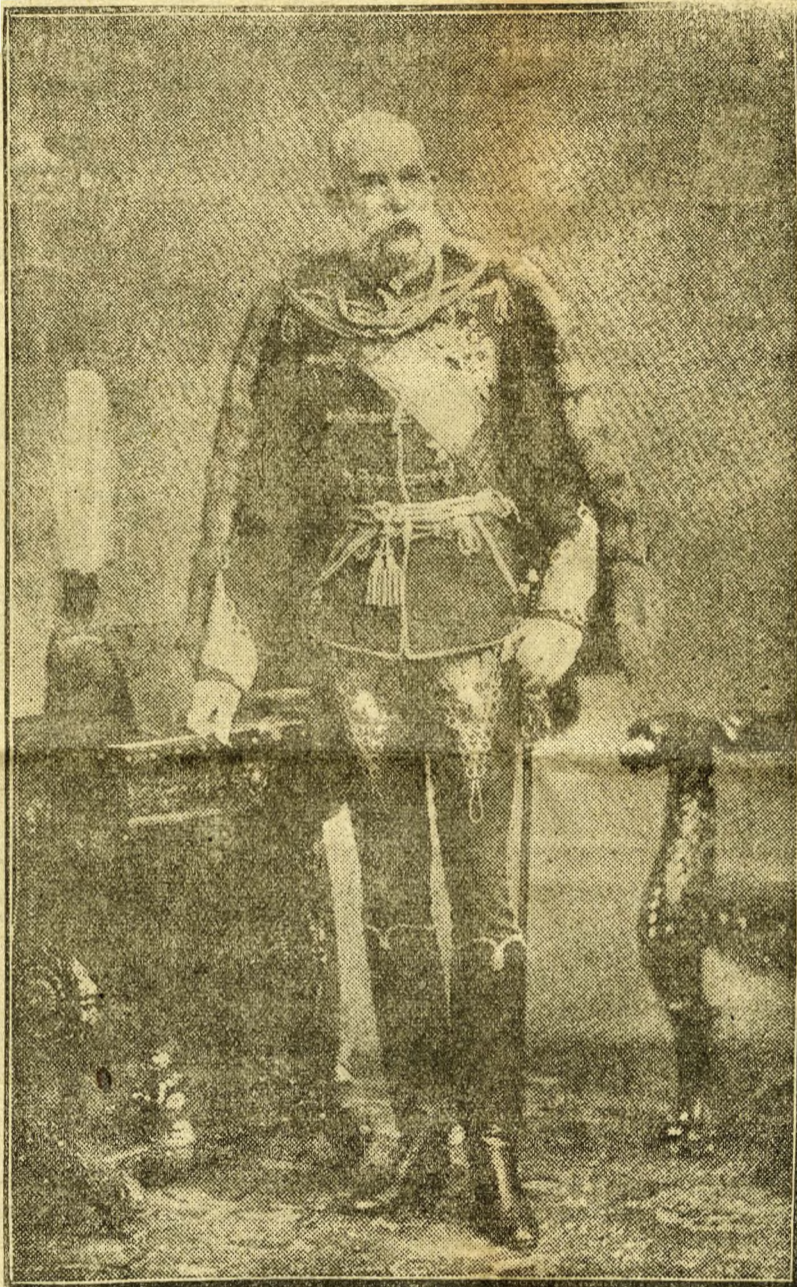
Azóta sok kormányváltás volt, de a kiegyezés fennmaradt s a nemzet és király szive sohasem fordult el egymástól.

1886-ban a Janszki-tüntetések alkalmával valóságos forradalmi lázba jött az ország. Janszki megkoszoruzta Hentzi sirját. E miatt lázadt föl a nemzet önérzete. A főváros utcáin véres tüntetések voltak. A huszárság kivont karddal, a gyalogság feltüzött szuronnal táborozott az utcákon. Ki tudja, mi történik, ha Tisza Kálmán akkori miniszterelnök a királytól ki nem eszközli azt a kéziratot, amely a forrongásnak tüstént véget vetett.

Janszkit eltették Budapestről s a királyi kézirat helytelenítette eljárását. A király szava helyreállította a rendet és nyugalmat. Ezután csak a véderő vita alkalmával voltak a fővárosban nagyobb szabású tüntetések, de ennek éle már Tisza Kálmán ellen fordult, a ki meg is bukott.

Ez incidensek kemény próbára tették a király alkotmánytisztelét, de ő e próbákat fényesen állotta ki, koronázási esküjét hiven megtartotta s a nemzet szeretete fényesen nyilatkozott meg iránta a koronázás negyedszázados évfordulója alkalmából.

Az alkotmányos korszak új nemzedéke üdvözölte ekkor a királyt. A nemzeti ünnepnapok jun. 6-án kezdődtek és jun. 8-án

Byzalmann az ősi aranykor.
Ferenc József.

A király.

gyarországból is, amiket a király rendeltére később kiállítottak, hogy a császárváros népe is gyönyörködhessek benne. Az iparművészet remekei voltak ez üdvözlőiratok s az ország műipari fejlődéséről tettek tanúságot.

Károly Lajos főherceg az ezüstmenyegzőt megelőzőleg szűk, családi jellegű estélyt rendezett palotájában, amelyen élőképeket mutattak be a birodalom multjából, amiket a legkiválóbb festőművészek festettek s Weiler költeményeit szavalták hozzá.

Az ezüstmenyegző a fogadalmi templomban folyt le. A templom felszentelését Kutschker hercegérsek végezte 49. püspökkel és 11 praelátussal. Féltizenkettő-

a koronázási díszmenetben érték el tetőpontjukat.

A király jun. 6-án érkezett a fővárosba s huszártábornoki egyenruhát viselt. A nagyszerűen feldíszített pályaudvaron gróf Szápáry Gyula miniszterelnök üdvözölte. A király megköszönte az üdvözlést, aztán sorra szólította meg Tisza Kálmán volt miniszterelnököt, Vaszary Kolozs hercegprímást, Wekerle Sándor akkori pénzügyminisztert, a város főpolgármesterét és másokat.

A bevonulás öt kilométernyi hosszú utvonalon mintegy kétszáz ezer ember állott sorfalat, a mely kendő és kalaplegetéssel üdvözölte a királyt. A főutcák ragyogó zászlódiszben voltak s torkolataiknál nagyszerű diadal-kapuk emelkedtek.

A tereken és főutvonalakon tribünöket állítottak, a miket drapériával vontak be.

A jubiláris ünnepélynek feledhetetlenül nagyszerű része volt a koronázási díszmenet, a melynek megcsodálására külföldről is nagyon sokan jöttek Budapestre.

A vármegyék banderiuma százhatvanhét főből állott s gróf Károlyi István vezette. Ez a díszbanderium remek paripáival s mesés gazdagságu díszöltönyeivel szemképrázatos látványt nyújtott.

A lovasok után haladt a király négylovos díszhintaja, a melyben Szápáry miniszterelnökkel ült.

Utána öt udvari díszfogat haladt, a melyet Vaszary Kolozs és nyolc főpap díszkocsija követett. Ezután a kormány tagjai, a főrendek, a képviselők s a város előkelőségeinek fogatai következtek.

A díszfelvonulás egy óra hosszat tartott s a tribünökről s az utcákról és ablakokból több százezer ember gyönyörködött benne.

A várpalota udvarán a főnemesek elvonultak a király elé. Este a város fényárban uszott. A Gellért-hegyen örömtüzeket gyújtottak, a középületek villanyfényben usztak. A király este kilenc órakor kocsiba ült s végighajtatott a városon, hogy a káprázatos kivilágításban és tüzijátékban gyönyörködjen.

A koronázás jubileuma alkalmából a budavári helyőrségi templomban ünnepi Te Deum volt, a melyen Vaszary hercegprímás hazafias szellemű áthattott s mindenkire mély benyomást tevő nagyszerű beszédet mondott.

Utána a királyi palota nagytermében az ország főméltóságai mutatták be hódolatukat.

Szlávy József, az ősz koronaőr üdvözölte a királyt, a ki válaszában hivatkozva arra, hogy jelszava »Bizalmam az ősi erényben« volt, midőn előde szent koronája a nemzet színe előtt fejére tétetett, e bizalmában nem csalatkozott, mert a lefolyt huszöt év alatt a magyarnak ősi erényei is: hü ragaszkodása királyához és rajongó szeretete hazájához mind a n alkalommal szívelemű összhangban nyilvánultak.

Június 9-én ezerhat száz vendéget látott falai közt a budavári palota s a boldogtalan királynét, aki ekkor már Rudolf fiát gyászolta, Mária Terézia főhercegnő helyettesítette. A király nagyon jókedvű volt s az államférfiaknak ezt mondta:

— A sok öröm közt csak az érint fájdalmasan, hogy az öreg ur (Deák) és Andrássy már nem érthették meg e szép napokat.

A király elutazása előtt fényes szerezád és fáklyásmenet volt. A királyi palota előtt négyszáz énekes ajkán zendült fel a Himnusz s a király a palota erkélyéről hallgatta ezt a nagyszerű szerezádot. Ezután emelte a király Budapestet székesfővárossá.

A nagy nemzeti ünnep megismétlődött 1896-ban az ezredéves kiállítás alkalmából, amikor ragyogó pompával fogadta a nem-

zet Vilmos német császárt. A német souverén több napot töltött körünkben, mint a király vendége s pohárköszöntőjében rendkívül hízegően nyilatkozott a magyarok lovagiasságáról, vitézségéről és fényes, történelmi multjáról.

Meghasonlás a király és a nemzet közt.

Az új század teljes harmóniában találta a királyt és nemzetet. A magyarnak azonban a kiegyezés óta leghőbb vágya volt az, hogy a hadsereg magyar részében magyar legyen a vezényleti és szolgálati nyelv. Minél nagyobb áldozatokat hozott a hadsereg és haditengerészet fejlesztésére, annál élénkebben nyilatkozott meg ez a közóhajtság.

A király azonban egyedül katonai tanácsadóira hallgatott ebben a tisztán nemzeti kérdésben, akik a hadsereg egységét féltették az ujitástól, pedig már 1757-ben a kolini csatában is hét huszárezredet vezényeltek magyarul s mégis diadalt arattak.

A magyar vezényszót már jóval előbb a Greven-huszárezred magyar tisztjei is föliratban kérték néhai Ferenc királytól, de üldöztetés és behörtönözés volt a sorsuk érte.

A magyar vezényszó követelése tehát nem volt új dolog, de a király mereven elzárkózott a nemzeti kívánság teljesítése elől, ami éveken át tartó súlyos politikai válságra vezetett hazánkban.

A király és nemzet közt megbomlott az a harmónia, amely kisebb zökkenők kivételével a kiegyezés óta tartott.

A katonai kérdésekhez járultak a gazdaságiak, mert sem az önálló bank, sem a vámkérdésben nem akart engedményeket tenni a korona. A katonai javaslatok pedig újabb súlyos terheket készítettek rakni a nemzet vállaira. A függetlenségi párt ekkor kijelentette, hogy a nemzeti követelések nélkül a katonai javaslatokat nem szavazza meg.

Ezekből származtak az első surlódások a nemzet és a korona közt. A függetlenségi pártot erősen támogatták a vármegyék törvényhatóságai, amelyek fölirataikban szintén a magyar vezényleti és szolgálati nyelv mellett foglaltak állást.

Szell Kálmán miniszterelnök az ellenzék erélyes föllépésével szemben képtelen volt keresztül erőszakolni a katonai javaslatokat és lemondott, mire a király Tisza Istvánt jelölte ki miniszterelnökké.

Mivel azonban a pártok vezereinél tett puhatolozásai alkalmával arról győződött meg, hogy sem Apponyi Albert gróf, sem Andrássy Gyula gróf nem hajlandók őt támogatni a kibontakozás kérdésében, megbízatását letette s a király Khuen-Héderváry Károly gróftól nevezte ki miniszterelnökké.

Az ellenzék ekkor a parlamenti obstrukciót rövid időre megszüntette, mert az ujoncjavaslatokat visszavonták, de csakhamar még eddig soha nem tapasztalt szenvedélyességgel lángolt föl.

A klopji hadparancs.

A király 1903. szeptember havában a galiciái nagy hadgyakorlatokra utazott. Szeptember 18-án volt a zárógyakorlat s ekkor jelent meg a klopji hadparancs, amely hihetetlen mértékben fölkorbaesolta a lecsendesült szívevényeket s valóságos forradalmi lázba ejtette az országot. Hogy ki fogalmazta ezt a szomorú történelmi okmányt, az csak sejteni, de megállapítani nem lehet.

A hadparancs megdicséri a hadgyakorlaton résztvevő közös és honvéd csapatokat, aztán így folytatja:

»Minél biztosabban van megokolva kedvező véleményem összes fegyveres erőm minden részének katonai értékéről, odaadással teljes szolgálatkészségéről és összefogó együttműködéséről, annál inkább kell

ragaszkodnom és akarok is ragaszkodni fennálló és jónak bizonyult intézményekhez.

Hadseregem, melynek szilárd szervezetét egyoldalú törekvések, félreismerésével azoknak a nagy feladatoknak, amelyeket a monarkia mindkét államterületének javára teljesíteni kell, meglazítani alkalmassak, különösen tudja meg, hogy sohasem adom föl azokat a jogokat és jogosultságokat, amelyek legfőbb hadurának biztosítva vannak.

Hadseregem maradjon közös és egységes, mint amilyen erős hatalom az osztrák-magyar monarkia megvédésére minden ellenség ellen. Összes fegyveres erőm esküjéhez híven, tovább fog haladni a komoly kötelességteljesítés útján, áthatva az egység és az összhang ama szellemétől, mely minden nemzeti sajátosságot tisztel és minden ellentétet kiegyenlít, amennyiben minden néptörzsnek jelességeit a nagy egész javára értékesíti.

Ez a hadparancs merev és szigorú hangjával, soha és néptörzs kifejezésével s főleg közjogellenes szellemével egyszerre forradalmi izgalomba ejtette az országot. Az újból miniszterelnökké lett Khuen-Héderváry tompítani igyekezett a hadparancs élet, de Körber osztrák miniszterelnök ismét felkorbaesolta a lelohadt szívevényeket s Khuen-Héderváryt a Házban leszavazták.

A miniszterelnök lemondott és Lukács László a kilences bizottság javaslatai alapján kereste a kibontakozást. E javaslatokat a király nem fogadta el, mire Tisza István módosításokat tett rajtuk s ennek alapján a király Tiszát bizta meg a kormányalakítással, Apponyi Albert gróf lemondott a Ház elnökségéről s utódja Perczel Dezső a házszabály erőszakos kezelésével csak olajat öntött a fellángolt obstrukció viharos tüzére.

Tisza azonban ekkor még engedett a többség akaratának s a Ház elfogadta Holló Lajos indítványát, hogy Magyarországon minden jognak forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat.

A darabontvilág.

A békülékenység szelleme lebegett a széteszló képviselőház fölött. De új vihart támasztott az ugrai levél, amelyben Tisza István gróf bejelentette a házszabályrevíziót. 1904. november 18-án volt az a viharos ülés, amelyen Perczel Dezső kendőlobogtatás közben jelentette ki, hogy a hirhedt lex Dánielt, a módosított házszabályok torzszüöttjét a többség elfogadta. Az ellenzék orkászzerű tombolása közben Tisza fölolvastatta a királyi kéziratot, amely az ülésszakot berekeszti s az országgyűlést elnapolja.

Erre Kossuth Ferenc elnökle alatt megalakult az ellenzéki pártok koalíciója, amely megtagadta Tiszától a költségvetési fölhatalmazást.

A király ekkor Budán tartózkodott és ex lexben fölolvastatta az országgyűlést, az új képviselőház pedig 1905. február 12-ikére hívta össze.

A híres téli választás elsöpörte a régi szabadelvű pártot. Az ellenzék nagy többséggel győzött s a függetlenségi párt egy-maga kétszázötvenhat képviselőt küldött.

Tisza István törpe minoritását látva, lemondott, a király Fejérváry Géza bárót nevezte ki miniszterelnökké, aki ránt azonban a törvényhozás mindkét háza kifejezte bizalmatlanságát, mire Fejérváry már másnap lemondott.

A nyers erőszak uralma következett ekkor. A darabontkormány főispánokat nevezett ki, törvénytelenül adót szedett és ujoncoztatott, a vármegyék azonban mindenütt szervezték a nemzeti ellenállást a hazafias tisztviselők nem engedelmességek az alkotmányellenes kormány rendeleteinek.

A király szeptember 23-án váratlanul Bécsbe hívatta az ellenzék vezéreit s a

Burgban kihallgatáson fogadta őket. A király felolvasott előttük egy magyar nyelvű irást, melynek alapján kész őket a kormányalakítással megbizni.

A papírlapon az volt, hogy a katonai kérdések, amelyekre nézve engedmények teljesen ki vannak zárva, a programból kivételnek. Híre futott annak is, hogy a király felszólította az ellenzék vezereit, hogy hagyjanak föl eddigi merev álláspontjukkal, mert akkor kimondhatatlan nyomor és szenvedés szakadna az országra.

A nemzeti ellenállást azonban a királyi szó sem törte meg.

Győz a király alkotmánytisztelete.

És végre is győzött a király alkotmánytisztelete. Közel egy évi törvénytelen kormányzás után Fejérváryt elbocsátotta a koalíciós kormányt nevezett ki. A katonai kérdéseket, tekintettel a király érzékenységre, az ellenzék vezerei kikapcsolták.

A király és a nemzet között oly sok félreértés és surlódás után végre helyreállott a teljes egyetértés, a Ház tanácskozásai a rendes ujoncjutalékot megszavazták és Andrássy Gyula gróf belügyminiszter nagyszabású tervezetét dolgozta ki a választójogi reformról.

Ezt azonban nem valósíthatta meg, mert a nagy ellenzéki tábor az önálló bank kérdése kettéválasztotta, a koalíciós kormány lemondott s majdnem egy évi kormányválság után a király Kluen-Héderváry Károly grófot nevezte ki miniszterelnökké.

Őt azonban csakhamar Tisza István követte, aki a tulhajtott katonai követelésekkel ismét fölkaparta a leiggadt szenvedélyeket. A parlamenti harc kiesapott az utcára, ahol véres tüntetések voltak.

Tisza rendőreket vezényelt a Házba, az ellenzék vezereit kivezetette, az ellenzéki képviselőket kizárta a Házból, darabont parlamenti őrséget szervezett, amely karddal és pisztollyal nyomta el a szólás szabadságot.

E szomorú közállapotok fájdalmasan hatottak a nemzetre, mert akkor még senki sem gondolt a fenyegető világháborúra, amely ha nem is igazolta, részben legalább menti Tisza akkori erőszakosságait.

A trónörökspár tragédiája.

Világszerte nagy megdöbbenést keltő, gyászos esemény történt 1914. június 28-án Szarajevóban. Egy szerb suhanc revolvergolyói meggyilkolták *Ferenc Ferdinánd* trónörökösét és nejét, *Hohenberg Zsófia* hercegnőt. A vizsgálat megállapította, hogy a nagyszerb propaganda féktelen izgatásának estek áldozatul s az összeesküvés szálai Belgrádba nyulnak.

Giesl báró belgrádi követünk július 23-án ultimátumot adott át a szerb kormánynak, amely nem adott kielégítő választ, mire a követ még aznap elhagyta Belgrádot s a király megizente a háborút Szerbiának, melyben *Berchtold* gróf külügyminiszter kijelentette, hogy mivel jegyzékére kielégítő választ nem kapott, kénytelen maga gondoskodni jogainak és érdekeinek védelméről s e célból a fegyverek erejéhez nyul.

Népeimhez.

A király e történelmi órában kéziratot intézett Tiszához, amelyben így szól: A megpróbáltatás eme nehéz órájában szükségét érzem annak, hogy szeretett népeimhez forduljak. Legfőbb vágyam volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralévő éveimet a béke művének szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

Majd elmondja a manifestum, hogy Szerbia folytonos kihívásának véget kell vetni.

Mindent megfontoltam és mindent meg-

gondoltam. Bizom népeimben, akik minden viharban hiven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, igazságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

A világháborúban.

És kitört a világháború, a legnagyobb mindama véres mérkőzések között, amiket a világhistoria ismer. A király és Vilmos császár mindent megtett, hogy a rémes orkánt, amely már harmadik éve tombol Európa fölött, az utolsó pillanatban megállítsa és eloszlassa.

Mindhiába, a végzetnek be kellett teljesednie. A király a legnagyobb érdeklődéssel figyelte a harctéri eseményeket, a vitézség erkölcsi jutalmazására újabb érdemrendeket és katonai rangokat alapított.

És megérhette az agg uralkodó, hogy népei a legnagyobb egyetértésben és hősiességben áldozták véruket és életüket trónjáért és hazájukért. Soha egységesebb nem volt a hirodalom, mint most. De meggyőződhetett az uralkodó a magyar nemzet becsületes és önfeláldozó hűségéről is.

A király kitüntetésekkel halmozta el a vezéreket és katonákat, akik hősiességükkel méltók voltak rá s elismerésben részesítette mindazokat, akik kötelességüket hiven és becsületesen teljesítették. Örült a diadalnak s együtt vészelt a szíve alattvalóival, hogy ezt a borzalmas időt meg kellett érnio. Vilmos császár személyesen meglátogatta az agg uralkodót Sehörbrunnban, aki magas kora miatt már nem jöhetett el hozzánk, de elküldte Budapestre a trónörökös párt, akit a főváros közönsége a legnagyobb szeretettel üdvözölt.

Az olasz háború.

A hűtlen olasz szövetséges álnoksága és kapzsisága, amely hadat üzent nekünk, újabb manifestum kibocsátására késztette az uralkodót, amelyben többek közt így szólt:

A délről alattomban támadó új ellenség nem új ellenfelünk. Novara, Mortara, Custoza és Lissa nagy emlékezete, ifjúkoromnak megannyi büszkesége, arról biztosít, hogy a monarchia határait dél felé is sikerrel fogjuk megvédeni. Üdvözlöm harcban kipróbált, diadallal övezett csapataimat, bizom bennük és vezéreikben és bizom népeimben, akik példátlan áldozatkészségükért fogadják atyai köszönetemet.

Lengyelország feltámasztása.

A király a háború második évfordulója alkalmából ismét manifestumot intézett népeihez, a melyben megható módon adott kifejezést a fájdalomnak, hogy oly régóta kell vérezniök a harctereken, vigasztalta népeit, köszönetet mondva nekik az áldozatokért. Atyai szíve osztozik az árvák és özvegyek szenvedéseiben s igaz részvétellel van könnyeik hánt.

E manifestumában meg van örökítve a király nemeslelkűsége, a ki hosszú uralkodása alatt mindig a békére törekedett s a kegyetlen végzet mégis a legvéresebb háborúba sodorta.

Utolsó nagylelkű és világhistoriai ténye volt Lengyelország feltámasztása. A varsói kormányzó november 5-én a következő kiáltványt intézte a lublini kormányzó-sághoz:

Öfelsége, Ausztria császára és Magyarország királya, valamint öfelsége, a német császár fegyverek végleges győzelmébe vetett szilárd bizalommal és attól a kívánságtól vezetve, hogy a vitéz hadseregük által az orosz uralom alól nagy áldozatokkal elragadott lengyel területeket boldogabb jövő felé vezessék, megegyeztek abban, hogy e területekből önálló államot alkotnak örökösödés alapján álló monarchiával és alkotmányos államszervezettel.

Ez a nagylelkű uralkodói elhatározás volt az utolsó, amit *Ferenc József* a világ-

háborúban tett s a melylyel a százados elnyomás alól felszabadított lengyel nemzetet örök hála kötelezte.

*

Már bezárult a kapucinusok sirboltja *Ferenc József* hamvai mögött. A történelemé lett hosszú uralkodásainak tetteivel együtt.

Bölcs, higgadt, békeszerető és nagy önmérsékletet tanúsító uralkodó volt.

Az alkotmány helyreállítása mellett a legszebb ténye volt az az elismerés, amelylyel az ősei által lázadónak és törvénytlenkivülieknek bélyegzett s in contumaciam fej- és jószágvesztésre ítélt *Rákóczi* fejedelem emlékének hódolt.

A nemzetnek 1867 óta ez volt a legboldogabb napja s bár a királyi kézirat megjelenésének lelkesítő hatását nagyon lerontották az akkori politikai zavarok, maga a tény fejedelmi volt s azt bizonyította, hogy a király szakítva az előítéletekkel, a nemzet teljes megértésére, történelmi hagyományainak és emlékeinek megbecsülésére törekszik.

Az udvar nem volt ugyan jelen azon a diadalünnepen, amelyet *Rákóczi* hamvainak hazahozatalakor ült a magyar nemzet, de hogy ez a Habsburgok alatt megtörténhetett, olyan érdeme volt ősz királyunknak, amellyel igazán a nemzet szívébe írta emlékét.

Uralkodása, politikai szempontból, szakadatlanul változott, de mindig a nemzet előnyére és a haza javára; megérte a magyar azt is, hogy *Kossuth Lajos* fia lett egyik első tanácsadója a királynak. Mily óriási fordulat 1849 óta, amikor *Kossuth Lajos* ellen az osztrák diplomácia orgyilkosokat fogadott.

Az évek számával s a nagy katasztrófákkal, amik hosszú uralkodásán vészes zivatárokként átvonultak, tágult politikai szemhatára, emelkedett éleslátása s gyarapodott tapasztalatokban. Nem támaszkodott többé a kamarillára, hanem egyedül a saját eszére és szívére és ettől fogva boldogabb korszak virradt a nemzetre, de a dinasztiaira is!

Katona volt minden ízében, szellemében és gondolkodásában. A becsület, a szó-tartás, az egyenes jellem és határozottság, ezek voltak legfőbb erényei. Jóságos szíve gyakran nyílt meg a csapás és nyomor enyhítésére.

És gyakran nyílt meg magánpénztára is, ha egy önhibáján kivül eladósodott tisztent kellett segíteni. Volt érzéke a romantika iránt is. Sok szegény szerelmes tiszt neki köszönhette családi boldogságát, mert letette értük a kauciót. Fenkölt lelki uralkodó volt s nagy tekintélye volt az egész világon.

Sok fájdalmas csapás érte életében, de mély vallásossága minden szenvedése között megvigasztalta őt. Tökéletes megtestesülése volt az uralkodói méltóságnak s méltán gyászolhatja benne Európa a királyi és emberi erényeket.

Patóságos áldás

ha a mai súlyos időkben valamivel felderítheti az ember a kedélyét.

Sok derüs órát szerez a

„Mátyás Diák”

minden száma sok élccel, képével, tréfáival.

Megrendelhető és mutatványszám kérhető a kiadóhivatalban.

Budapest, Sarkantyus-u. 3.